

***Polonica in the Swedish National Archives. The Skokloster Collection and Other Materials*, ed. by A. Nowicka-Jeżowa, E. Teodorowicz-Hellman, Stockholm 2007, ss. 174.**

W ostatnich latach daje się zauważyć duże zainteresowanie wśród polskich badaczy, wywiezionymi przez Szwedów z ziem Rzeczypospolitej, rękopisami i drukami z XVI i XVII w. Do Szwecji trafiły one w trakcie wojen polsko-szwedzkich w XVII w. i stanowią one nierzadko również kolekcje całych wywiezionych bibliotek. Celem tego działania nie była jedynie polityka rabunkowa, lecz również przekonanie wśród Szwedów, że zagrabione materiały przyczyniają się do wzbogacenia kultury szwedzkiej i pogłębienia wiedzy na temat podbijanego kraju. Działania te były swego rodzaju „modą” na gromadzenie kolekcji rękopiśmiennych czy książkowych. Już Gustaw Adolf nakazał swoim wojskom, by w łupach dla króla znalazły się także księgozbiory¹. Zresztą zainteresowanie księgozbiorami z obcych państw nie ograniczało się tylko do Rzeczypospolitej, bowiem w trakcie wojny trzydziestoletniej Szwedzi rabowali wszystkie napotkane biblioteki europejskie, które później dzieliła królowa Krystyna pomiędzy Bibliotekę Królewską, bibliotekę w Uppsali oraz inne pomniejsze². Chociaż pokój oliwski z 1660 r. nakazywał zwrot zagrabionych zbiorów Rzeczypospolitej, to znaczna część polskich dokumentów i książek nadal pozostawała w rękach Szwedów³. Duża część polskich archiwaliów i starodruków spaliła się podczas wielkiego pożaru w Sztokholmie w 1697 r. Spora część polskich materiałów znalazła się w prywatnych kolekcjach, które z czasem przeszły na własność Archiwum Państwowego w Sztokholmie, m.in. znany zbiór gen. Wrangla.

Polskie misje badawcze w Sztokholmie najpierw miały charakter rewindykacyjny, starano się odzyskać przynajmniej część zbiorów. Największym sukcesem było odkupienie części polskich materiałów przez ks. Adama Czartoryskiego, który przybył do Szwecji w 1810 r. Materiały te zostały oddane Bibliotece Czartoryskich w Puławach. Po 1830 r. Szwedzi już nie oddali Polakom żadnych materiałów⁴. Właśnie dlatego od tej pory polskie misje badawcze były wyłącznie o charakterze kwerend i badawczym. W 1844 r. do Szwecji przybył historyk – hrabia Eustachy Tyszkiewicz⁵, w 1896 r. historyk – prof. Aleksander Hirsch-

---

¹ *Sprawozdanie z poszukiwań w Szwecji dokonanych z ramienia Akademii Umiejętności przez E. Barwińskiego, L. Birkenmajera, J. Łosia*, red. E. Barwiński, Kraków 1914, s. VI–VIII.

² E. Teodorowicz-Hellman, *Z historii i współczesności zbioru Skoklostersamlingen*, [w:] *Polonica Archiwum Narodowego Szwecji. Skoklostersamlingen*, t. 1, red. A. Nowicka-Jeżowa, Warszawa 2006, s. 18

³ L. Weibull, *Om de under Karl X Gustafs krig till Sverige förda polska arkiven*, b.m. 1901.

⁴ E. Teodorowicz-Hellman, *Z historii...*, s. 20.

⁵ Po powrocie opublikował książkę: E. Tyszkiewicz, *Listy o Szwecji z rycinami*, Wilno 1846.

berg⁶. W 1911 r. Akademia Umiejętności wysłała polską misję celem zbadania zasobów szwedzkich archiwów w zakresie polskich archiwaliów. W skład misji wchodził: dyrektor Archiwum Państwowego we Lwowie Eugeniusz Barwiński, Ludwik Birkenmajer i prof. Jan Łoś z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Efektem sześciotygodniowych badań i kwerend była publikacja *Sprawozdanie z poszukiwań w Szwecji dokonanych z ramienia Akademii Umiejętności przez E. Barwińskiego, L. Birkenmajera, J. Łosia*⁷. Jednakże, jak zauważył Franciszek Olipra, misja Akademii Umiejętności swoje zadanie ograniczyła jedynie do materiałów wywiezionych przez Szwedów, natomiast nie interesowały polskich uczonych materiały dotyczące Rzeczypospolitej, a dotyczące m.in. stosunków dyplomatycznych polsko-szwedzkich czy stosunków rosyjsko-polskich (materiały te zagrabione zostały Rosjanom przez)⁸. W 300 rocznicę potopu szwedzkiego w 1955 r. dzięki staraniom prof. prof. Antoniego Mączaka i Mariana Małowista został częściowo zmikrofilmowany bardzo cenny zbiór zwany Extranea IX. Polen. Mikrofilmy z tego zespołu zostały przekazane Archiwum Głównemu Akt Dawnych w Warszawie. Wyniki swoich kwerend przedstawił A. Mączak w artykule *Wyniki poszukiwań źródłowych dotyczących wojny polsko-szwedzkiej 1655–1660*⁹.

W ostatnich zaś latach dzięki Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej oraz Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien i Wennergrens Centrum został stworzony zespół naukowy do opracowania zbioru Skoklostersamlingen. Ze strony polskiej głównym reprezentantem tego zespołu jest prof. Alina Nowicka-Jeżowa z Zakładu Literatury i Kultury Epok Dawnych w Instytucie Literatury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego, ze strony szwedzkiej prof. Ewa Teodorowicz-Hellman z Instytutu Języków i Literatur Słowiańskich Uniwersytetu Sztokholmskiego.

Recenzowana pozycja *Polonika w Archiwum Narodowym Szwecji. Kolekcja Skokloster i inne zbiory* wydana przez Stockholms Universitet i Slaviska Institutionen jest pozycją pokonferencyjną. Znajdują się w niej referaty wygłoszone na międzynarodowej konferencji, która odbyła się w dniach 8–10 maja 2006 r. w Instytucie Języków i Literatur Słowiańskich Uniwersytetu Sztokholmskiego. Konferencja była poświęcona pamięci prof. Józefa Trypućki, wybitnego językoznawcy i sławisty związanego z Uniwersytetem w Uppsali, badacza polskiego

---

⁶ Wynikiem jego kwerend jest książka: A. Hirschberg, *Z wycieczki naukowej do Szwecji*, Lwów 1896.

⁷ *Sprawozdanie z poszukiwań w Szwecji dokonanych z ramienia Akademii Umiejętności przez E. Barwińskiego, L. Birkenmajera, J. Łosia*, red. E. Barwiński, Kraków 1914.

⁸ F. Olipra, *Polonika w Szwecji (Przyczynek do nowszych polskich badań historycznych)*, [w:] Adam Mickiewicz. *Księga pamiątkowa na stulecie zgonu Adama Mickiewicza*, Stockholm 1955, s. 75–87.

⁹ A. Mączak, *Wyniki poszukiwań źródłowych dotyczących wojny polsko-szwedzkiej 1655–1660*, PH 47 (1956), s. 126–142.

języka literackiego w XIX w. W książce znajdują się również teksty podsumowujące wspomniany wyżej projekt badawczy szwedzko-polski. Autorzy skupiali się głównie na polonikach należących do zbioru *Skoklostersamlingen. Polska brev och handlingar*, znajdujący się w Riksarkivet w Sztokholmie, ale również prezentowali teksty dotyczące innych zespołów, gdzie znajdują się polskie archiwalia.

Książka jest napisana w dwóch językach: polskim i angielskim. Teksty polskie zawierają streszczenie w języku angielskim, natomiast teksty angielskojęzyczne streszczenia w języku polskim, co jest bardzo przydatne. Całość otwiera wstęp napisany przez prof. prof. Alinę Nowicką-Jeżową i Ewę Teodorowicz-Hellman, w którym wyjaśniony zostaje cel powstania tej książki. Cennym tekstem jest *Polonica in the Swedish National Archives – Riksarkivet. The Skokloster Collection* autorstwa prof. E. Teodorowicz-Hellman, która przytoczyła czytelnikom historię zbioru, opisuje kolekcję oraz przedstawia najnowsze wyniki badań nad tym zagadnieniem. Kolejny tekst prof. A. Nowickiej-Jeżowej *Polonica in the Skoklostersamlingen Holdings. A Research Reconnaissance* przybliżyła nam siedemnastowieczne teksty z tego zbioru wydane już w 2006 r.¹⁰ Kolejny tekst autorstwa Marty Kacprzak *Sprawa Smoleńska. Z literatury okolicznościowej polskiego baroku w zbiorach Archiwum Narodowego Szwecji*, który streszcza uwagi zawarte w opublikowanej pozycji *Sprawa Smoleńska*. Dariusz Chemperek zastanawia się w swoim tekście: *Kultura literacka początków XVII wieku światła poetyckich poloników szwedzkich wydanych w XXI wieku nad wartością dla badaczy literatury trzech wydanych drukiem tekstów źródłowych: „Reges et principes Regni Poloniae” Adriana Kochana Wolskiego jako przykład wierszowanego katalogu władców*¹¹, wspomniany wyżej tom *Sprawa Smoleńska*, oraz również wspomniany tom *Pamiętka rycerstwa sarmackiego*. Michał Straszewicz natomiast przedstawił tekst *Stan i perspektywy edycji poloników o tematyce moskiewskiej ze zbiorów Archiwum Narodowego w Sztokholmie Skoklostersamlingen*, w którym wykazał poważne braki w mikrofilmach AGAD w stosunku do poloników ze Skokloster Riksarkivet oraz przedstawił wartościowe teksty do wydania, które

¹⁰ Efektem pracy zespołu pracującego nad archiwaliami i starodrukami ze Skokloster są pozycje: *Skoklostersamlingen* (seria: *Polonica w zbiorach Archiwum Narodowego Szwecji*, red. A. Nowicka-Jeżowa, red. A. Nowicka-Jeżowa, t. I), Warszawa 2006 (pozycja ta zawiera opis zbioru, bibliografię oraz jego zawartość); *Sprawa Smoleńska. Z literatury okolicznościowej pierwszej połowy XVII wieku* (seria: *Polonica w zbiorach Archiwum Narodowego Szwecji*, red. A. Nowicka-Jeżowa, t. II), wyd. M. Kacprzak, Warszawa 2006; *Pamiętka rycerstwa sarmackiego i senatorów Obojga Narodów przy żalostnej śmierci Jana Karola Chodkiewicza*, (seria: *Polonica w zbiorach Archiwum Narodowego Szwecji*, red. A. Nowicka-Jeżowa, t. III), wyd. D. Chemperek, Warszawa 2006; S. Niemojewski, *Diariusz drogi spisanej i różnych przypadków pociesznych i żalostnych prowadząc córkę Jerzego Mniszka, Marynę Dymitrowi Iwanowiczowi w roku 1606* (seria: *Polonica w zbiorach Archiwum Narodowego Szwecji*, red. A. Nowicka-Jeżowa, t. IV), wyd. R. Krzywy, Warszawa 2006.

¹¹ R. Krzywy, „*Reges et principes Regni Poloniae*” *Adriana Kochana Wolskiego jako przykład wierszowanego katalogu władców*, „*Acta Sueco-Polonica*”, 10/11 (2001–2002), s. 95–119.

w profesjonalny sposób opisuje wraz z tłem historycznym. Artykuł *Extranea. Polen – charakterystyka zbioru* autorstwa Jadwigi Wronicz nie przedstawia za sobą ze Skokloster, ale archiwalia przywiezione jako łup wojenny do Szwecji przez Karola Gustawa i Karola XII noszące nazwę *Extranea*. Tekst ten przybliżył nam ogólnie zawartość tego zbioru, jednakże biorąc pod uwagę bardzo niekompletny inwentarz tego zbioru wydany w 1955 r.¹², jest to opis bardzo interesujący i pomocny. Elżbieta Świąćicka przedstawiła nam artykuł pt. *Nauka, zabawa, dyplomacja i wojna w trójkącie szwedzko-polsko-tureckim. Na podstawie listów Zachariasza i Ewy Gamockich oraz Jana Herbiniusa*. Tekst napisany ładną polszczyzną, w sposób profesjonalny z pełnym warsztatem historycznym. Jedynym mankamentem jest to, że nie zawsze Autorka prawidłowo podaje adresy stron internetowych, bez podania daty skorzystania (przyp. 16, s. 93). Ulla Ehrensward w tekście *The Compile the Catalogue „Cartographica Poloniae 1570–1930”* uzupełniła wydany w 2001 r. katalog dotyczący źródeł kartograficznych znajdujących się w archiwach szwedzkich i dotyczących terenów Estonii¹³. Tekst ten jest bardzo pożyteczny, tym bardziej że poszerza tematykę zawartą w tytule książki. Kolejny tekst *Pożądane sposoby udostępniania poloników szwedzkich do badań nad historią języka polskiego* autorstwa Włodzimierza Gruszczyńskiego, wybitnego językoznawcy, który przez wiele lat pracował jako lektor języka polskiego w Uppsali, dotyczy metodyki w udostępnianiu archiwaliów. Tekst ciekawy, wykraczający poza zagadnienia sugerowane w tytule recenzowanej pozycji. Joanna Okoniowa przedstawiła tekst *Józef Trypućko (1910–1983)*, który przybliżył nam sylwetkę profesora i wybitnego intelektualisty polskiego zamieszkałego w Szwecji. Elisabeth Löfstrand w swoim referacie *The Novgorod Occupation Archives* opisuje tzw. archiwum okupacyjne miasta Nowogrodu z lat 1611–1617, które zostało wywiezione po pokoju w Stołbowie (1617 r.) do Szwecji. Ostatni artykuł Ewy Berndtsson *Rola Riksarkivet w przechowywaniu i udostępnianiu poloników* zawiera krótki opis tego, co nazywamy polonikami w Riksarkivet, historię tego archiwum oraz zadania, organizację i przechowywanie oraz udostępnianie zasobów przez Riksarkivet. Tekst bardzo przydatny przede wszystkim ze względu na jego „techniczną” stronę pracy w archiwum.

Tematyka niektórych tekstów sprawia wrażenie pewnego chaosu, bowiem książka z założenia redakcji miała dotyczyć przede wszystkim materiałów ze zbioru *Skoklostersamlingen. Polska brev och handlingar*, tymczasem teksty: Jadwigi Wronicz (s. 81–87) Elżbiety Świąćickiej (s. 89–103), Ulla Ehrensward (s. 105–122), Włodzimierza Gruszczyńskiego (s. 123–131), Elisabeth Löfstrand

¹² *Extranea. Polen* (vol 75–145), opr. K. Maławski, Sztokholm 1955.

¹³ U. Ehrensward, *Topographica Estoniae. Handritade kartor och ritningar över Estland i svenska offentliga samlingar*, „Annales Societatis litterarum Estonicae in Svecia”, t. 12 (1991–1999), Stockholm 2001, s. 2–289.

(s. 141–149), Ewy Berndtsson (s. 150–163) poruszają zagadnienia nie zawsze przystające do tytułu publikacji. Jednakże pomimo tego, w moim przekonaniu zabieg ten sprawia, że recenzowana pozycja zyskuje, bowiem poruszane są w niej tematy poloników znajdujących się w Szwecji. W pozycji tej znajduje się również tekst, nie korespondujący bezpośrednio ze zbiorami z zamku Skokloster, Joanny Okoniowej, a dotyczący postaci prof. Józefa Trypućki. Artykuł ten umieszczony został w recenzowanej pozycji ze względu na wyżej wspomnianego patrona konferencji. Omawia on nie tylko losy wybitnego profesora, lecz również jego wkład w naukę oraz poświęcenie polskim archiwaliom i ich upowszechnieniu.

Pozycja zawiera również aneks w formie artykułu E. Berndtsson, który w rzeczywistości nie pełni funkcji aneksu, a jest zwykłym artykułem. Na końcu pracy znajduje się cenny wykaz opublikowanych tekstów w ramach polsko-szwedzkiego projektu poświęconego omawianemu zbiorowi poloników w Riksarkivet oraz ilustracje wybranych grafik, rękopisów oraz zdjęć niektórych obiektów szwedzkich związanych z archiwaliom.

Książka powstała w kręgu badaczy językoznawców. Jednakże tematyka przedstawionych w niej tekstów z pewnością dotyczy nie tylko polonistów, ale również jest przydatna dla historyków czy archiwistów.

Recenzowana książka pozytywnie wpisuje się w tematykę badań nad zasobami archiwalnymi polskich materiałów znajdujących się poza granicami Polski. Zbiory w Szwecji dzięki naukowemu opracowaniu są i będą coraz częściej wykorzystywane przez polskich uczonych, co jest chyba największym sukcesem. *Polonica in the Swedish National Archives. The Skokloster Collection and Other Materials* jest pozycją cenną i w moim przekonaniu wpisze się na stałe do polskiej literatury naukowej, często wykorzystywanej.

Wojciech Walczak
Białystok